

Τζόσουα Ντίνσταγκ: Ο πεσιμισμός καλλιεργεί την πολιτική υπευθυνότητα

«Ο απαισιόδοξος είναι ο ενήμερος»

ΕΙΝΑΙ ΠΟΤΕ ΔΥΝΑΤΟΝ Ο ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΑΠΑΙΣΙΟΔΟΞΟΣ; ΠΩΣ ΘΑ ΑΓΩΓΗΝΙΣΤΕΙ ΓΙΑ ΕΝΑ ΚΑΛΥΤΕΡΟ ΜΕΛΛΟΝ ΑΝ ΔΕΝ ΠΙΣΤΕΥΕΙ ΣΕ ΑΥΤΟ; Ο ΤΖΟΣΟΥΑ ΝΤΗΝΣΤΑΓΚ ΥΠΟΣΤΗΡΙΖΕΙ ΟΤΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΠΕΣΙΜΙΣΜΟΥ ΚΑΛΙΕΡΓΕΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΥΠΕΥΘΥΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΓΡΗΓΟΡΣΗ

Γράφει ο Βασίλης Λαμπρόπουλος

Συζητήθηκε ευρέως στην Αμερική ένα βιβλίο που φάνηκε να εκφράζει μια σημερινή τάση του εθνικού κλίματος. Ο τίτλος του είναι "Πεσιμισμός" και αντιβαίνει εμφανώς σε ό,τι έχουμε μάθει εδώ και δύο αιώνες να συνδέουμε με αυτή τη χώρα - άνοδο, ευημερία, άνθηση, ευκαιρία. Επιπλέον, ο συγγραφέας Τζόσουα Ντίνσταγκ δεν είναι κάποιος ηλικιωμένος μισάνθρωπος φιλόσοφος αλλά ένας νέος καθηγητής πανεπιστημίου που υπερασπίζεται τις ευεργετικές συνέπειες της απαισιοδοξίας για την προοδευτική σκέψη.

Κάποιοι είδαν το βιβλίο σαν σύμπτωμα της παρακμής του αμερικανικού ονείρου κατά τη διάρκεια της Ρεπουμπλικανικής προεδρίας. Αντίθετα, ο συγγραφέας επιμένει πως μόνο ο πεσιμισμός μπορεί να απελευθερώσει την κριτική σκέψη από τον καταναγκασμό της αισιοδοξίας η οποία επενδύει σε φρούδες ελπίδες. Κατά τον Ντίνσταγκ, ο πεσιμισμός (ο οποίος διαφέρει ριζικά από το μηδενισμό) δεν είναι θέμα προσωπικής διάθεσης αλλά συνιστά μια σοβαρή στοχαστική παράδοση των τελευταίων τριών αιώνων με τρεις εκδοχές - πολιτιστική, μεταφυσική και υπαρξιακή. Σε αυτή την τριπλή παράδοση ανήκουν φιλόσοφοι, λογοτέχνες κι επιστήμονες όπως οι Ρουσό, Λεοπάρντι, Σοπενχάουερ, Νίτσε, Φρόντντ, Καμύ, Ουναμούνο και Σιουράν. Το έργο τους μας θυμίζει πως ο πεσιμισμός είναι μια κοσμοθεωρία (που ερεθίζει την κριτική σκέψη), κι επομένως δεν πρέπει να συζητείται σαν συναίσθημα ή ψυχολογική στάση (που οδηγεί σε κατάθλιψη).

Δυτική ιδέα

Ευτυχία και δυστυχία, θετική κι αρνητική αποτίμηση της ζωής μπορεί να υπήρχαν πάντα, όχι όμως και η απαισιοδοξία, η οποία είναι μια αποκλειστικά δυτική και νεώτερη ιδέα. Μπορούμε να πούμε με ιστορική ακρίβεια ότι η ιδέα αυτή δεν υπήρξε πριν τον Λάμπνιτς και δεν είχε γίνει κατανοητή πριν τη διεθνή επιτυχία του μυθιστορημάτος του Βολταίρου "Καντίμ" (1759). Ο πεσιμισμός ανακύπτει ως ο μέγας αντίπαλος του Διαφωτισμού που ευαγγελίστηκε τα φώτα, τη λογική, τη βελτίωση. Η φιλοσοφία και η επιστήμη αλλά και τα ιδεολο-

CORBIS / ABERDORF / STEVE SCHAPIRO

Ο καθηγητής Ντίνσταγκ υπερασπίζεται τις ευεργετικές συνέπειες που έχει για την προοδευτική σκέψη η απαισιοδοξία. Ο απαισιόδοξος, λέει, αντλεί αυτοπεποίθηση από την ανασφάλεια

Η δύναμη του αφορισμού

Ο Ντίνσταγκ αφιερώνει ένα ωραίο κεφάλαιο σε εκείνη τη γραφή που ταιριάζει περισσότερο στην πεσιμιστική σκέψη, τον αφορισμό. Κατά τη γνώμη του η γραφή αυτή περιλαμβάνει διάφορα φιλοσοφικά είδη όπως ρητά, ποιήματα και αποσπάσματα. Ανακαλεί δεινούς δεξιότεχνες όπως οι Πασκάλ, Λαροσφουκώ, αδελφοί Σλέγκελ, Νοβάλις και Βιτγκενστάιν. Η δύναμη του αφορισμού είναι το ότι ορίζει ένα οριζόντιο, εκφράζει με τρόπο επιγραμματικό μια νέα θέαση. Έτσι επιτυγχάνει τη διπλή του (λογοτεχνική και φιλοσοφική) ταυτότητα. Ό,τι κάνει σε επιχείρημα το κερδίζει σε ειρωνεία. Συνιστά μια καίρια άρθρωση της αναπόδραστης θνητότητας.

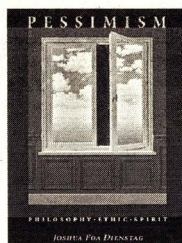
γικά κινήματα του φιλελευθερισμού, του πραγματισμού και του σοσιαλισμού οραματίστηκαν μια καλύτερη κοινωνία, ένα μορφοφόρο κόσμο. Η απαισιοδοξία απορρίπτει τέτοιες γραμμικές και εξελικτικές ερμηνείες του κόσμου. Αντίθετα, βλέπει το χρόνο σαν βάρος (παρά ώθηση προς τα εμπρός), την πρόοδο σαν αυταπάτη. Ο απαισιόδοξος δεν ενδιαφέρεται να προχωρήσει διότι δεν πιστεύει ότι υπάρχει κάπου αλλού να πάει.

Η αυτοκριτική της νεωτερικότητας από τον Ρουσό ως τον Μαξ Βέμπερ και τον Ορτέγκα συνιστά τη σύρριζη αμφισβήτηση του Διαφωτισμού, της ιστορικής λογικής, της παραγωγικότητας, της τεχνοκρατικής γνώσης. Ο πεσιμισμός αποδέχεται την τραγικότητα της ζωής από την οποία δεν υπάρχει διαφυγή. Γι' αυτό ο απαισιόδοξος δεν επιζητεί τη σύνθεση και την αρμονία αλλά αναγνωρίζει πως τα πάντα διέπονται από τη σύγκρουση.

Προσέλευση στο παρόν

Αλλά πού μπορεί να οδηγήσει μια απαισιόδοξη θεώρηση του κόσμου αν όχι σε απογοήτευση και παραιτίση; Ο Ντίνσταγκ φαίνεται να υιοθετεί τον παλιό αφορισμό κατά τον οποίο ο απαισιόδοξος δεν είναι πτωπαθής, απλώς ενήμερος. Πιστεύει ότι ένας σώφρων πεσιμιστής δεν παραιτείται αλλά αντίθετα ενεργοποιείται για να βρει τον καλύτε-

ρο τρόπο κοινωνικής οργάνωσης σε ένα κόσμο που δεν επιζητεί ολοκλήρωση. Όπως η φιλοσοφία του

Joshua Foa Dienstag

PESSIMISM: PHILOSOPHY, ETHIC, SPIRIT

ΕΚΔ. PRINCETON UNIVERSITY PRESS, 2006, ΣΕΛ. 314, ΤΙΜΗ: \$ 35

τραγικού, έτσι και η πολιτική του πεσιμισμού δεν καταδέχεται τα δεκανίκια της ελπίδας. Μερμίνα για τις ανθρωπίνες, πολύ ανθρωπίνες και απτές ανάγκες της σημερινής πολιτείας. Η πρόκλησή του συνίσταται στο εξής ερώτημα: Πώς θα ήταν αν παύαμε να ενδιαφερόμαστε για το μέλλον και προσπλωνόμασταν στο παρόν; Αν δουλεύαμε όχι για μια επερχόμενη κοινωνία αλλά για τη δική μας; Αν προσπαθούσαμε να βελτιώσουμε όχι εκείνο που μοιάζει να πλησιάζει αλλά αυτό που έχει ήδη φτάσει; Ο Ντίνσταγκ συζητά τους κλασικούς της ανυποχώρητης απαισιοδοξίας όπως ο Αντόρνο αλλά εμπνέεται κι από εκείνους που την επιστράτευαν για μια ασυμβίβαστη κριτική όπως ο Φουκώ. Αν αντιληφθούμε πως ο απαισιόδοξος δεν αρνείται τη ζωή αλλά την ιστορία, πως δεν αμφιβάλει για την προσπάθεια αλλά για την πρόοδο, τότε μπορούμε θαυμάσια να περιμένουμε τη δραστηριοποίησή του προς όφελος του ίδιου και των συνανθρώπων του.

Με το ίδιο σκεπτικό, ο πεσιμιστής υπερασπίζεται την εξέγερση ενώ απαρνείται την επανάσταση. Ο Καμύ έχει συλλάβει την ακεραιότητα του ανθρώπου ο οποίος εξεγείρεται στο όνομα της πολιτικής ελευθερίας και της ηθικής συνέπειας χωρίς να κηρύσσει ένα καλύτερο μέλλον. Αγωνίζεται εδώ και τώρα για αυτό που εκείνος και οι σύγχρονοί του πιστεύουν ανιδιοτελώς. Το μετά και το πέραν δεν μετρούν, το απώτερο και το ύστερο δε βαραίνουν. Κι αυτό δεν είναι πρωιμός αλλά ρεαλισμός. Ο εξεγερμένος άνθρωπος διεκδικεί το δικαίωμα της αμφισβήτησης, όχι της πίστης.

Η ΑΝΑΡΧΗ ΘΕΛΕΣΗ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Σε τελευταία ανάλυση ο απαισιόδοξος δεν ψάχνει να εντοπίσει την τάξη του κόσμου, τη δικαίωση του αγώνα, τη λύση του αινίγματος. Αδιαφορεί για κάθε τι που βρίσκεται μετά τη φύση, για κάθε μεταφυσική υπόσχεση. Στερείται παραμυθίας. Ένα μόνο ξέρει: ότι είναι, είναι. Και με αυτό προσπαθεί να πορευτεί. Ο αντιπροσωπευτικότερος ήρωας του βιβλίου αυτού είναι ο Σάντο Πάντασ - όχι ο συνοδός του Δον Κιχώτη αλλά ο κυβερνήτης που καταφέρνει να τα βγάλει πέρα με μια βασική επάρκεια χωρίς να γίνει δονκιχωτικός και να γελοιοποιηθεί. Σε

αντίθεση με έργα που προσφέρουν πρότυπα ηθικής και αισθηματικής αγωγής, το μυθιστόρημα του Θερβάντες διαθέτει το διδακτικό χαρακτήρα της παρωδίας. Ο πεσιμιστής βλέπει παντού χάος αλλά η έλλειψη νοήματος τον κάνει, αντί να παρατηθεί, να επιχειρήσει να δημιουργήσει δικό του. Ο "Πεσιμισμός" του Ντίνσταγκ αποτελεί μια συστηματική υπεράσπιση της άναρχης εκείνης θέασης του κόσμου η οποία συνδυάζει απόλυτη φιλοσοφική δυσπιστία με εγρήγορη πολιτική υπευθυνότητα.

Ο Βασίλης Λαμπρόπουλος κατέχει την Έδρα Νεοελληνικής Φιλολογίας Κ. Π. Καβάφη στο Πανεπιστήμιο του Μίσιγκαν.

